

ANMED

ANADOLU AKDENİZİ
Arkeoloji Haberleri

2012-10

*News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS*

(Ayrıbasım/Offprint)

Eudokias Antik Kenti Doğu Nekropolü: 267 Ada 18 Parseldeki Tonozlu Khamosorion Tipi Mezarları Kurtarma Kazısı

East Necropolis of Ancient Eudokias: Rescue Excavations for Vaulted Chamosoria in Insula 267, Lot 18

Hülya YALÇINSOY – Süleyman ATALAY

Antalya kent merkezinin 17 km. kuzeybatısında, Döşemealtı, Düzlerçamı mahallesi, Eudokias antik kenti Doğu nekropolü, III. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalan 267 ada 18 no.'lu parselin F ile belirtilen kısmında, ifraz işlemine esas olmak üzere, 22 Haziran - 4 Temmuz 2011 tarihleri arasında Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir*. Yapılan bu çalışmalarda; kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, bitişik olarak inşa edilmiş iki adet tonozlu-khamosorion tipi mezar açığa çıkarılmıştır (Res. 1).

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anydros adıyla anılan kentteki ilk yerleşmenin, 10 km. batısındaki Termessos'un territoriumu içinde, surlarla korunmayan açık bir alan üzerine kurulu ve bir akropolisten yoksun, kırsal-tarımsal nitelikli bir kome şeklinde olduğu bilinmektedir. İ.S. 3. yy. başlarında *Eirenarkhos* Orthagoras'ın mevcut sulama kanalları sisteminde yaptırdığı hidrolik düzenlemenin ardından, 13 km. kuzeydeki karstik Kırkgözler kaynaklarından sağlanan bol su sayesinde yapılan tarımsal faaliyetler, bölgeye zenginlik ve refah getirmiş, Anydros, sivil olarak büyük ve görkemli bir kome haline gelmiştir. İ.S. 3. yy. gibi ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönemde, Termessos'un güçlü bir şekilde ayakta kalabilmesinde de önemli bir rol oynamıştır. İ.S. 5. yy. başlarında, bölgede Hıristiyanlığın kök salmaya başlamasıyla birlikte kentleşme sürecini tamamladığı anlaşılan kome (*peripolion*)

Rescue excavations were carried out between 22 June and 4 July 2011 by the Antalya Museum Directorate in section F of Lot 18 in Insula 267, which lies within the third degree archaeological site of the East Necropolis of ancient Eudokias located in Düzlerçamı Mahallesi of Döşemealtı 17 km. northeast of the Antalya city centre. The work brought to light two vaulted chamosoria side by side that extend in a northwest-southeast direction (Fig. 1).*

*It is known that this settlement was first established as a rural-agricultural kome with neither fortifications nor an acropolis within the territory of Termessos, which lies 10 km. west. It was known as Anydros in the Roman Imperial period. The hydraulic arrangement introduced in the then existing irrigation channel system by the eirenarchos Orthagoras in the beginning of the 3rd century A.D. provided abundant water from the karstic sources of Kırkgözler 13 km. north. The wealth thus obtained paved the way for Anydros to become the grandest and largest kome. This had an important part in Termessos retaining her strength during the 3rd century A.D., which was an economically difficult period. The kome (*peripolion*) of Anydros seems to have completed its evolution towards a city with the spread of Christianity in the region in the early 5th century A.D. It was named*

* Bu çalışmamızda, bölge arkeolojisi ve tarihine önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. V. Çelgin'in, Anydros-Eudokias ile ilgili yayınlarından önemli ölçüde yararlanılmıştır. Kendisine teşekkür ve şükranlarımızı sunarız. Antropolojik değerlendirmelerinden dolayı Prof. Dr. A. S. Erol'a ve Araş. Gör. A. Y. Yavuz'a, Kazıya katılan Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü stajyer öğrencilerine teşekkür ederiz.

* Our work greatly benefited from the publications by Prof. Dr. A. V. Çelgin, who has contributed much to the history and archaeology of the region. We would like to express our gratitude to him. Further thanks are due to Prof. Dr. A. S. Erol for his anthropological evaluation, research assistant A. Y. Yavuz and students of archaeology from Akdeniz University.

Res. 1 Tonzolu-khamosorion tipi mezarların genel görünümü

Fig. 1 General view of the vaulted chamossoria

Res. 2 Mezarların tonoz yapısı ve üst örtü sistemi

Fig. 2 Vaulting and superstructure of the tombs

Anydros, büyük bir olasılıkla II. Theodosius zamanında, İmparatoriçe Aelia Eudocia veya İmparator Arcadius'un karısı Aelia Eudoxia'nın onuruna "Eudokias" adını alarak Termessos territoriumu içinde kent (*polis*) statüsüne kavuşmuştur. İ.S. 431'deki Ephesos Ekümenik Konsili'ne ait kayıtlara göre Termessos ve Eudokias adına Termessos piskoposu Timotheus katılmıştır. Bu tarihlerde resmi olarak "Eudokias" hâlâ ayrı bir piskoposluk değildir. İ.S. 5. yy.'ın ortalarında, Pamphylia kilise eyaletinin Side ve Perge metropolisi olarak ikiye ayrılmasının ardından, İ.S. 458 yılında Perge piskoposu Epiphanius önderliğinde, İmparator I. Leo'ya gönderilen mektubu imzalayan piskoposlar arasında, Termessos piskoposu Auxentius'un isminin yanında, ilk kez Eudokias Piskoposu Innocentius'un adına rastlanmaktadır. Bu mektupla Eudokias'ın kilise yönetimi açısından Termessos piskoposluğundan ayrı bir piskoposluk haline geldiği anlaşılmaktadır. İ.S. 6. yy.'dan itibaren de, önemini tamamen yitiren ana kent Termessos'u temsil eder konuma geldiği görülmektedir.

Kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 800 m. doğu-batı doğrultusunda ise yaklaşık 650 m. boyutlarındaki 52 hektar kadar bir alanı kapsayan Eudokias kentinin; en başta gelen özelliği ana kayaya oyulmak suretiyle meydana getirilmiş olan ve Geç Roma Dönemi'nden günümüze kadar işlevselliğini koruyan su kanallarıdır. Profan yapıların yanı sıra günümüze ulaşan en görkemli mimarlık kalıntısı, Evdirhan'ın güneybatısında kalan Korinth düzeninde inşa edilmiş prostylos planlı tapınak yapısıdır.

Modern gezgin ve araştırmacıların vermiş oldukları ayrıntılı bilgilerden, antik yerleşimin biri doğuda (Evdirhan çevresinde) diğeri ise güneyde (güney yolu ile batıdaki Kuruçay dere yatağı arasında) olmak üzere iki nekropolünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Nekropollerdeki egemen mezar türünü Termessos tipi kalkanlı lahitler oluşturur. Bir diğerk mezar tipi anıt-mezarlardır.

Eudokias possibly after Empress Aelia Eudocia and probably in the reign of Theodosius II or after Aelia Eudoxia, wife of Emperor Arcadius. The name change occurred after it attained city status (polis) within the territory of Termessos. According to the records of the Ecumenical Council of Ephesus in A.D. 431, Eudokias was represented together with Termessos by the bishop Timotheus of Termessos. Thus Eudokias was not an independent diocese in this period. After the formation of two dioceses under the metropolitans of Perge and Side about the mid-5th century A.D., a letter was sent to Emperor Leo I by Epiphanius, bishop of Perge, and undersigned also by Auxentius, bishop of Termessos, and Innocentius, bishop of Eudokias, who is mentioned for the first time. This letter shows that Eudokias had separated from the diocese of Termessos. Beginning in the 6th century Eudokias started to represent Termessos, which had declined in importance.

The ancient city of Eudokias covers 52 ha. and measures 800x650 m. extending in a north-south direction. Its most forward feature is the rock-cut water channels that still function since the Late Roman period. Furthermore, there are wells in and around the site. The grandest architectural remains amidst the common structures belong to a prostyle temple of Corinthian order located southwest of Evdir Hanı of the Seljuk period.

Based on the information by modern travellers and scholars, Eudokias had two necropoleis – one on the east (near Evdir Hanı) and the other on the south (between the southern road and the bed of Kuruçay Deresi). The necropoleis are dominated by Termessian type sarcophagi with shields. Besides the sarcophagi there are monumental tombs and tumuli of various sizes built with travertine rubble (mentioned for the first time by the Italian scholars Paribeni and Romanelli), the largest two being located in the east necropolis.

Res. 3
M-1 no.'lu
mezarın
kabaca sıvalı
iç görünümü
Fig. 3
Coarsely
plastered
interior of M1

İlk defa İtalyan araştırmacılar Paribeni ve Romanelli tarafından belirlenen, en büyük iki tanesi doğu nekropolünde olmak üzere traverten moloz taşların yığılmasıyla oluşturulan irili ufaklı tümülüsler de, bölgenin yaygın mezar tiplerinden birisidir.

Kazısını gerçekleştirdiğimiz, tonozlu-khamosorion tipi mezarlar, Eudokias antik kentine ilişkin açığa çıkmış olan diğer mezarlardan farklı tipolojisi ile dikkat çekmekte ve bölgenin ilk örneklerini teşkil etmektedir.

Kazı Çalışmaları

Bitki ve atık malzeme temizliğinin ardından başlanan kazı çalışmaları 5,00x7,00 m. ölçülerinde bir açmada yürütülmüştür. Açmanın kuzeybatı kısmında, birbirine bitişik ve üzerleri tonoz örtülü iki mezar yapısının dış konturları belirlenmiş ve bunlar M1 ve M2 olarak isimlendirilmiştir (Res. 1-2). Bu aşamada oldukça yoğun olarak tuğla, kiremit, ince ve kalın cidarlı keramik parçaları ile bir bronz basit halka yüzük ve ağız kısmı kırık tüp biçimli cam unguentarium bulunmuştur. Tonozlar -50 cm. de iyice belirginleşmiş ve bu alanda da 1 adet pişmiş toprak tezgah ağırlığı, muhtelif kap parçaları ile mermer bir sütunce parçası ele geçmiştir.

Mezarların üst örtüsü önemli ölçüde korunmuştur. Her iki mezarda, ana kayanın oyulması ile inşa edilmiştir. Açılan çukurların araları örüldükten sonra, üst kısım yuvarlatılarak tonoz ile kapatılmış; yan yüzler, taban ve tavan kabaca sıvanmıştır (Res. 3).

Traverten moloz taş ile örülen mezarların üzeri, bir dolgu biçiminde tuğla, levha, çatı kiremidi, kap parçaları ve kireç kum karışımından oluşan harçla sıvalıdır. Ayrıca, üst örtünün yüzeyi dolguyu kapatacak şekilde kireç-kum karışımı bir harçla örtülmüştür.

Mezarlarda iniş ve çıkışları kolaylaştırmak amacıyla basamak işlevi de gören iki adet ayak basma çıkıntısı yer almaktadır (Res. 4).

Res. 4
M-1 no.'lu
mezardaki
basamak işlevli
ayak basma
çıkıntısı
Fig. 4
Step protrusion
in M1

The vaulted chamosoria we excavated are the first examples of their kind in the region and stand out differently with their typology from other tombs known from Eudokias.

Excavations

After vegetation and rubbish cleaning, a trench measuring 5.00x7.00 m. was excavated. The outer contours of two adjacent vaulted tombs were identified northwest of the trench; they were named M1 and M2 (Figs. 1-2). At this stage extensive bricks, roof tiles, potsherds of thin or thick walls, a tube-shaped glass unguentarium of tube shape and broken mouth and a bronze ring were uncovered. The vaults became clear at -50 cm. and a loom weight, various terra cotta vessel fragments and a fragment of a marble colonette were uncovered.

The superstructure of the tombs is quite well preserved. Both tombs were hewn into bedrock. When the hewn pits were bonded in between, their tops were rounded with a vault; lateral sides, floor and ceiling were plastered over (Fig. 3).

The tombs bonded with travertine rubble are covered with a mortar containing lime, sand and fragments of bricks, roof tiles, plaques and pottery. In addition, the surface of the superstructure is coated with a mixture of lime and sand covering the filling.

The tombs have two protrusions functioning as steps to facilitate access inside (Fig. 4).

Res. 5
Hygieia ile ilişkili
bronz madalyon

Fig. 5
Bronze medallion
with depiction of
Hygieia from M1

A. Mezar M1

Mezarın iç mekânı 95x272 cm. ölçülerindedir. Tonoz kalınlığı 40 cm.'dir. Örgü sisteminde kullanılan kireç harcının bağlayıcılığı zayıftır. Kazıya tonoz alt yüzeyinden -100 cm. aşağıdaki dolgu toprak seviyesinden başlanmıştır. Çalışmalar sırasında -30 ile -210 cm.'deki farklı seviyelerde, sunu amacıyla bırakılmış çok sayıda hayvan kemiği ele geçmiştir. Dişlerle beraber alt çene, kürek, bacak ve kaburga kemiklerinden oluşan bu grubun antropolojik incelemeler sonrası büyükbaş hayvanlar ve domuzla ait olduğu anlaşılmıştır.

Dolgu içerisinde -100 cm.'de bulunan tanrıça Hygieia tasvirli amulet olabilecek 1 adet yuvarlak bronz madalyon (Res. 5), -130 cm.'de bulunan Geç Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek taban mozaik parçası, -200 cm.'de bulunan 1 adet bronz terazi kefi ve kolu en dikkate değer buluntulardır. Bütün bunların yanı sıra; formlu formsuz keramik parçaları, 1 adet unguentarium gövde parçası, 1 adet amphora boyun parçası, 6 adet demir çivi de ele geçmiştir. Tonozdan -215 cm. derinlikte traverten mezar tabanına ulaşılmıştır.

B. Mezar M2

Mezara, daha önce bitki temizliği sırasında üst örtüsü açılmış olan kuzeybatı kısa kenar önünden girilmiş ve kazıya tonoz alt yüzeyinden -30 cm. aşağıdaki dolgu toprak seviyesinden başlanmıştır. Mezarın iç mekânı 262x105 cm. ölçülerindedir. -50 ile -205 cm. arasındaki farklı seviyelerde, sunu için bırakılan büyük baş hayvanlara ait çene ve ayak kemikleri ve dişlerle karşılaşmıştır. Aynı seviyelerde dolgu içerisinde kiremit rengi kaba hamurlu keramik parçaları, günlük kullanım kap ve unguentariumlara ait parçalar, profilli pişmiş toprak plaka ve çatı kiremiti kırıkları, irili ufaklı traverten moloz taşlar, kireç harç kalıntıları yer almaktadır. -195 cm.'de bir kafatası, -210 cm.'de ise iskeletler açığa çıkmıştır (Res. 6).

Cesetler mezarın kuzeydoğu ve güneybatı uzun yan duvarlarına iyice yaslanmış olarak sırt üstü yatırılmışlar, duvarla olan aralarına da destek amacıyla kırık pişmiş toprak plaka parçaları yerleştirilmiştir. Kafatasları mezarın kuzeybatı yarısında yoğunlaşmaktadır. Gömme

A. Tomb M1

It measures 272x95 cm. on the inside. The thickness of the vault is 40 cm. The mortar used in bonding is very weak. Excavation was initiated at 100 cm. below the underside of the vault, and numerous bones including teeth, lower jawbone, legs and ribs and belonging to bovine animals and pigs, left as offerings, were uncovered at various levels of the earth filling.

At -100 cm level were found a round, bronze medallion (amulet) with a depiction of Hygieia (Fig. 5), a fragment of floor mosaic datable to late Roman period at -130 cm., one bronze bowl and arm of a scale at -200 cm, various potsherds, one unguentarium body fragment, one amphora neck fragment and six iron nails. At 2.15 m. below the vault was the travertine floor of the tomb.

B. Tomb M2

The interior was accessed from the short side on the northwest, which was exposed during vegetation cleaning. Excavation started at 30 cm. below the underside of the vault. The interior measures 262x105 cm. Finds from various levels between -50 and -205 cm. include bovine animal bones left as offerings, coarse ware fragments, daily use ware fragments, fragments of unguentaria, profiled plaques fragments and roof tile fragments, travertine rubble of various sizes, and lime mortar residue. At -195 cm. was a skull and at -210 cm. the irregular and scattered skeletons were reached (Fig. 6).

The burials were made in three layers, side by side, on their backs and without any concern for direction. The skulls cluster in the north west half of the tomb. They were covered with rubble of various sizes, concave large vessel fragments or roof tile fragments. Three beads represent the personal belongings, and two iron nails were uncovered.

C. Anthropological Finds

According to our anthropological examination, the animal bones uncovered belong to cattle from the bovidae family, some molars from the equidae family and foot bones of the suidae family. In addition there are three mandible bones, two metapodia, and broken body bones. Apart from these families, the bones belonging to rodents identified were not evaluated.

Tomb M2 contained bones belonging to 38 individuals: 12 men, 17 women, 7 children and two uncertain. Despite the absence of advanced lesions found during the anthropological examination, the following were noted: tooth corrosion, abscess, lesions caused

işlemi esnasında cesetlerin üzeri irili ufaklı moloz taşlar, iç bükey büyük kap parçaları ya da çatı kiremitleri ile kapatılarak bir çeşit üst örtü sistemi oluşturulmuştur. Bu mezarda; kişisel eşya niteliğinde 3 adet boncuk ile 2 adet demir çivi ele geçmiştir.

C. Antropolojik Bulgular

Mezarlara sunu için bırakılan hayvan kemikleri üzerinde yapılan antropolojik incelemeler sonunda; üç farklı aileye ait kemikler tespit edilmiştir: Boynuzlugiller yada boş boynuzlular olarak adlandırılan “bovidae” ailesinden sığır; Atgiller “equidae” ailesine ait sadece azı dişleri (izole dişler); Domuzgiller “suidae” ailesine ait ayak kemikleri. Ayrıca, üç farklı çene (mandibula), iki adet tarak kemikleri (metapodium) ile kırık vücut kemik parçaları vardır. Bu aileler dışında, kemirgenlere (rodentlere) ait vücut kemikleri de tespit edilmiş, ancak değerlendirmeye alınmamıştır.

Mezar M2’de; 12’si erkek, 17’si kadın, 7’si çocuk 2’de tespit edilemeyenlerle birlikte toplam 38 bireye ait iskelet parçaları olduğu anlaşılmıştır. Antropolojik ön incelemelerde her bir kemikle ilgili ilk makroskobik değerlendirmelere göre, ileri derecede bir lezyon belirlenmesine karşın, az da olsa diş aşınmaları, apse, anemiye bağlı lezyonlar (cribraorbitalia), kemik kaynaşmaları (ankilozing), ekstra kemik çıkıntıları (osteofit) ile bel fıtığı belirtisi olan omurlarda fıtıklaşma (schmorl nodülünün) varlığı tespit edilmiştir (Res. 6).

Değerlendirme ve Sonuç

Birbirine bitişik olarak inşa edilen bu mezarlar, ortak özellikleri ve buluntularıyla İ.S. 3. yy. sonu-4. yy. başına tarihlendirilebilir.

M1’de defin işlemi gerçekleştirilmemiş olmalıdır. Değişik seviyelerde ele geçen hayvan kemikleri ve armağanlar bu mezarın yalnızca sunu amaçlı kullanım gördüğüne işaret etmektedir. M2’de 38 adet bireyden oluşan toplu defin vardır. Ancak bir salgın hastalığa ilişkin bulguya rastlanılmamıştır. Armağan olarak sadece birkaç adet taş boncuğun ele geçmesi, paganizmin mezar hediyesi bırakma geleneğini önemli ölçüde azaltmakla birlikte devam ettiğinin göstergesidir. M2 döneminde defalarca kullanım görmüş olmalıdır.

Her iki mezarda da hayvan kemiklerinin, farklı seviyelerde ele geçmesi, sunu olarak bırakılan et ve yiyeceklerin törende ölümlerin üzeri toprakla örtülürken mezar içerisine atıldığını düşündürmektedir. Ancak kimi sunuların mezara inilerek özenle yerleştirilmiş olduğu da anlaşılmaktadır.

Res. 6
M-2 no.'lu
mezardaki
iskeletler

Fig. 6
Skeletons
in M2

by anaemia (cribra orbitalia), synostosis, bony outgrowth (osteophyte) and herniation on vertebrae with signs of hernia (Schmorl’s nodules) (Fig. 6).

Evaluation and Conclusion

The tombs are dated from the end of the 3rd to the beginning of the 4th century A.D. based on their construction technique, materials, finds in the filling and gifts.

It seems that no burials were made in M1 but that only some animal bones and gifts were left there suggests it was used only for offerings. On the other hand M2 contained skeletal remains of 38 individuals. However, no evidence for an epidemic was attested. That only two glass and one stone bead were uncovered in tomb M2 as personal belongings indicates that leaving gifts in tombs was almost abandoned by the end of the 3rd century or the beginning of the 4th century. This tomb must have been used multiple times.

That animal bones were uncovered at various levels in both tombs suggests that they were left there during funeral rites at different times. However, it was observed that some offerings were placed carefully by the persons leaving the gifts.